

Lech Frączek, *Księga Cechu Włoszczowskiego z Włoszczowy z lat 1819–1848*, Włoszczowa 2019, ss. 135

Tematyka drobnej wytwórczości przyjmującej charakter przemysłowy¹, nazywanej rzemiosłem, jest stałym elementem historii, ściśle powiązany z potrzebami społeczeństwa i jego zapotrzebowaniem na podstawowe artykuły życia codziennego². Ta tematyka badawcza z uwagi na rozproszenie dokumentów źródłowych i stosunkowo niewielki stan opracowań sprowadza ją na grunt uważany za trudny, określany tak z powodu kryzysu rzemiosła w obliczu dostępności niskokosztowej produkcji fabryk³ szczególnie w II połowie XIX w. Jednak liczne wysiłki specjalistów w materii rzemiosła stale wzbogacają stan badań dzięki pojawiającym się monografiom i opracowaniom⁴. Przedmiotem tych prac muszą być często zachowane jedynie fragmentarycznie źródła⁵.

Księga Cechu Szewskiego z Włoszczowy z lat 1819–1848 (dalej: *Księga*), z informacjami obejmującymi niemal trzydziestolecie działalności rzemieślniczej tegoż cechu z I połowy XIX w., z pewnością należy do znaczących odkryć. Jest źródłem prezentowanym po raz pierwszy, a komentarz do niego, jak i samo jego opracowanie trzeba uznać za wysoce profesjonalne.

Publikacja wpisuje się w dzieje rzemiosła Polski w okresie zaborów, ziem obecnego województwa świętokrzyskiego, a konkretnie „małej ojczyzny” Włoszczowy – jednego ze znaczących miast regionu kieleckiego. Ustalenie daty powstania samego cechu rzemieślniczego⁶ szewskiego w tym mieście wymaga dalszych prac badawczych, by ostatecznie potwierdzić konkretną datę jego utworzenia⁷.

¹ *Słownik języka polskiego*, t. III, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1981, s. 160.

² L. Frączek, *Księga Cechu Szewskiego z Włoszczowy z lat 1819–1848*, Włoszczowa 2019, s. 5.

³ Tamże, s. 7.

⁴ S. Wiech, *Rzemieślnicy małych miasteczek guberni kieleckiej 1870–1914*, Kielce 1995, s. 5.

⁵ L. Frączek, *Księga Cechu Szewskiego...*, s. 5.

⁶ Organizację rzemiosła po utworzeniu Królestwa Polskiego określało Postanowienie Namiestnika z 31 XII 1816 r. Wyjątki. *Dziennik Praw*, t. VI, nr 17, ss. 114–158, w: S. Kieniewicz, *Przemiany społeczno-gospodarcze w Królestwie Polskim (1815–1830)*, Książka i Wiedza, Warszawa 1951, s. 333.

⁷ L. Frączek, *Księga Cechu Szewskiego...*, s. 6; zob. także: S. Wiech, *Rzemieślnicy małych miasteczek...*, s. 42.

Przedmiotowe źródło obejmuje okres od 1819 r. i można przypuszczać, podobnie jak autor publikacji, iż ten właśnie rok mógł być potwierdzeniem rozpoczęcia działalności cechu rzemiosła szewskiego we Włoszczowie.

Edycja źródłowa Lecha Frączka składa się z kilku części: części wstępnej, prezentacji oryginału *Księgi*, bibliografii z podziałem na źródła i opracowania, konkordancji chronologii spisów, indeksu osobowego. W pierwszej z nich – *Wstępie* autor podkreślił istotę opublikowania źródła do użytku powszechnego dla potrzeb badań historii, gospodarki, mniejszych społeczności i genealogii ze względu na utrudnioną dostępność do dokumentu⁸. Podniósł znaczenie tej edycji źródłowej nie tylko w znaczeniu badań nad historią społeczno-gospodarczą, ale także dla dziejów samego rzemiosła, znaczenia dla regionalistów czy genealogów.

Po krótkim rysie historycznym samego miasta Autor przedstawił swoje przypuszczenia badawcze dotyczące datowania źródła, ale i same dzieje cechu szewskiego we Włoszczowie od końca XVIII do połowy lat 40. XX wieku. Wyjaśnił czytelnikom zasady funkcjonowania cechów, prowadzenia ksiąg i zawartości samych wpisów w tychże dokonywanych. W tym miejscu można było spróbować nieco szerzej zaprezentować mniej zorientowanemu czytelnikowi definicję rzemiosła czy cechu, wykorzystując do tego celu przykłady obrazujące wpływ ww. nie tylko na życie zawodowe, ale także społeczne i kulturalne członków zgromadzeń rzemieślniczych. Autor zaakcentował także utratę praw miejskich przez Włoszczowę w 1869 r. po powstaniu styczniowym, która niewątpliwie wpłynęła na życie cechu włoszczowskiego. Ponieważ było to ważne wydarzenie w życiu cechu i społeczności miasta, poza świetnie dobranym cytatem opisującym sytuację Włoszczowy w tym czasie Autor mógł trochę szerzej rozwinąć ten wątek, przybliżając czytelnikowi obszerniej przyczyny i skutki reformy miejskiej z 1869 r.⁹

W dalszej części publikacji Lech Frączek skupił się na prezentacji materiału źródłowego, omawiając zawartość dokumentu sporządzonego trudnym do odczytania pismem odręcznym, w tym także w języku łacińskim i hebrajskim. Swoją pracę Autor wykonał bardzo dobrze. O rzetelności przygotowanej edycji źródłowej świadczą przypisy o charakterze zarówno rzeczowym, wnoszące istotne treści wzbogacające tekst, jak i te natury bibliograficznej, przywołujące specjalistów zajmujących się regionalizmem i zagadnieniem rzemiosła w literaturze fachowej i historycznej. Wspomnianą literaturę dotyczącą rzemiosła i cechów

⁸ Materiał źródłowy stanowi zasób Archiwum Parafialnego we Włoszczowie i generalnie nie podlega powszechnemu udostępnianiu.

⁹ J. Swajdo, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 r.*, Kielce 2005, s. 23; S. Wiech, *Wpływ reformy miejskiej z 1869 roku na sytuację społeczno-gospodarczą miast guberni kieleckiej*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1992, t. 10, s. 91–106.

oraz samej Włoszczowy mogłyby jeszcze uzupełnić prace: Adama Penkalli¹⁰, Stanisława Wiecha¹¹, Wiesława Cabana¹², Reginy Renz¹³, Edyty Majcher-Ociesz¹⁴.

Niebagatelne znaczenie miały także informacje biograficzne przy pojawiających się w *Księdze* nazwiskach, a przybliżające postaci członków cechu. Przetawione w odwołaniach obszerne fragmenty omówień treści dokumentu odzwierciedlają stan zachowania źródła, czytelność czy układ tekstu. Pomimo ogólnie dosyć wyraźnego rękopisu znaczącym utrudnieniem była, jak zawsze w tego rodzaju dokumentach, różnorodność charakterów pisma wielu osób dokonujących wpisów czy podpisujących się. Bardzo dokładnie przedstawiony jest również opis zewnętrzny źródła, właściwie każdej jego strony, zawierający np. uwagi dotyczące braku kart, pozostałych zagięć na stronach, zniszczeń papieru, skreśleń i usunięcia liter czy wyrazów, zmiany charakteru pisma, linii oddzielających teksty na stronach, informacji o dopiskach, wyjaśnień skrótów i znaczenia używanej wówczas leksyki, tłumaczenia znaczenia nazw łacińskich, różnice w odcieniach atramentu na oryginale i uzupełnienie informacji do mało znanego nazewnictwa i leksyki używanej w źródle. Wymagało to od Autora ogromnego nakładu pracy i doświadczenia w prowadzonych pracach badawczych w dążeniu do odzwierciedlenia zgodności danych zawartych w publikacji z oryginałem.

W celu wzbogacenia treści książki Lech Frączek zamieścił w niej fotografie wybranych stron z wpisami, wizualizujące oryginalne karty *Księgi*. Najstarsze wpisy załączone na kolorowych zdjęciach sięgają lat 1819–1820. Autor przywołał także i te dotyczące lat 1820–1821, 1829, 1831, 1834, 1838–1839, 1842 i choć to jedynie część z 35 kart księgi, to oddają one znakomicie wygląd oryginalnego materiału źródłowego.

W publikacji dobrze widoczny jest fakt sprawnego posługiwania się dostępnymi zasobami archiwalnymi, co zresztą przejawia się w zaprezentowanych kolejnych częściach pracy, opartej w przeważającej mierze na źródłach z zasobów archiwów publicznych i prywatnych.

Ciekawym elementem wprowadzonym przez Autora w przedmiotowej edycji źródłowej jest *Konkordancja chronologii wpisów*. Całość zestawienia zapi-

¹⁰ A. Penkalla, *Żydowskie ślady w województwie kieleckim i radomskim*, Radom 1992, s. 101–102.

¹¹ S. Wiech, *Ustawa o Urządzeniu rzemiosł, kunsztów i profesji z 31 grudnia 1816 roku: próba oceny*, „Kieleckie Studia Historyczne”, Kielce 1994, t. 12, s. 29–41.

¹² W. Caban, *Spółeczeństwo Kielecczyny 1832–1864: studia nad strukturą i aktywnością gospodarczą ziemiaństwa, mieszczaństwa i Żydów*, Kielce 1993.

¹³ R. Renz, *Rzemiosło województwa kieleckiego w okresie międzywojennym*, Warszawa–Kra-ków 1984.

¹⁴ E. Majcher, *Rzemieślnicy żydowscy w cechach w województwie kieleckim w dwudziestolecu międzywojennym*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i materiały historyczne”, red. U. Oettingen, J. Szczepański, t. 8, 2007, s. 133–146.

sów ułożył on chronologicznie według dat dziennych, numerów wpisów i stron w *Księdze*, z wyszczególnieniem dni, w których wpisy sporządzono¹⁵. Konkordancja przybliżyła czytelnikowi porządek panujący w dokumencie i objętość, jaką konkretny wpis stanowi. To bardzo dobry sposób na obrazowanie zawartych informacji, jakby urealnienie wyglądu zawartości treści prezentowanej *Księgi*.

Indeks osobowy to kolejna dobra praktyka zastosowana przez Autora. Obrazuje czytelnikowi nazwiska występujące w publikacji, w tym ze społeczności miasta Włoszczowy obecnych przy sporządzaniu dokumentów lub pojawiających się personaliach osób w samych wpisach. Zestawione alfabetycznie nazwiska zapewne w dużej części i dziś wzbogacają liczne historie rodzinne mieszkańców samego miasta i jego okolic, ale i składu osobowego cechu rzemieślniczego. Autor przedstawił źródło wiernie z oryginałem, przywołując strony¹⁶, na których pojawiają się wpisy dotyczące rzemieślników szewców włoszczowskich, na temat których udało się ustalić część informacji, ale i osób dotąd nieznaną według dotychczasowych danych na temat cechu szewskiego Włoszczowy. W kilku przypadkach wpisał jedynie występujące w tekście imiona lub nie udało się ustalić pełnych personaliów¹⁷.

Edycja źródłowa unikatowej *Księgi Cechu Szewskiego z Włoszczowy z lat 1819–1848* jest z pewnością publikacją o dużym znaczeniu w badaniach nad zagadnieniem rzemiosła w okresie Królestwa Polskiego w regionie kieleckim. Zamieszczone na okładce książki fragmenty recenzji wydawniczych dr. hab. Andrzeja Synowca i dr. Marcina Gadochy potwierdzają wysoką ocenę publikacji.

ŁUKASZ GULDON

ORCID: 0000-0002-5354-5528

Archiwum Państwowe w Kielcach

¹⁵ Na uwag zasługuje tu fakt, iż część wpisów sporządzano w niedziele.

¹⁶ W *Księdze* zachowała się częściowo oryginalna paginacja.

¹⁷ W kilku przypadkach Autor miał wątpliwości w sprawach samej pisowni nazwisk czy możliwości potwierdzenia danych na podstawie występowania samego imienia, co z kolei pozostawia badaczom możliwość prowadzenia dalszych poszukiwań nad potwierdzeniem faktycznych danych podczas realizacji kwerend. Być może badania takie przeprowadzone będą w innych odnalezionych i nieznaną dotychczas materiałach źródłowych, podobnie jak w przedmiotowym przypadku *Księgi*, odnalezionej przecież przypadkowo przez regionalistów Adama Malickiego i Michała Staniaszka.